

Модель «трьох кіл» Качру

Переваги та недоліки моделі «трьох кіл» Качру для концептуалізації світової англійської мови.

Найпоширенішою класифікацією англомовних країн, особливо у викладацькому середовищі, є поділ на викладання англійської мови: розрізняють англійську як рідну мову (ENL), англійську як другу мову (ESL) та англійську як іноземну (EFL). Однак Качру (Kachru, 1992) запропонував іншу класифікацію, яка окреслює роль англійської мови у світі у вигляді трьох концентричних кіл: внутрішнього, зовнішнього кіл та кола, що розширюється. Внутрішнє коло стосується країн, де англійська мова використовується як рідна (напр. США, Велика Британія та Ірландія).

Зовнішнє коло охоплює країни, де англійська використовується як друга мова, (Сінгапур, Індія тощо). До кола, що розширюється, належать країни, де англійська використовується як іноземна або третя мова (напр. Таїланд, Китай).

Через таку множинність англійської мови постає питання, який вид англійського акценту треба використовувати як навчальну та функціональну модель для викладання в школах.

Слід враховувати, чи є він рідним або “native accent” (NS), чи набутим, “non-native accent” (NNS). У Таїланді, наприклад, питання пріоритетності акценту було предметом достатньо гарячих дебатів серед наукових кіл. Дискусія про те, який акцент за своєю суттю кращий, не лише видається нескінченною, але й викликає бурхливу реакцію, яка часто переростає в політичні суперечки.

Загалом акценти носіїв часто асоціюються з позитивними атрибутами, такими як «стандартний», «автентичний» або «чистий», тоді як набуті акценти часто сприймаються як «бідні», «сільські» або «нечисті». Нижче наведено цитату з освітнього блогу, автор якого є прихильником викладання NS-акценту:

Є лише два акценти, які можуть бути використані як відповідні моделі англійської мови на світовій арені: стандартна американська та британська англійська. Чому? Вивчення акцентів, таких як індійський, філіппінський та тайський, лише погіршить володіння англійською тих, хто опановує нову мову.

Що стосується австралійського, то він вважається сільським англійським акцентом та важким для сприйняття. За словами дослідника англійських акцентів Лімсуванротте (2010), не варто забирати світле майбутнє своїх студентів, вивчаючи невтентичні акценти.

Здається, що такий вислів не відповідає сучасному функціональному контексту англійської мови. Насправді англійську мову вивчають не тільки для того, щоб взаємодіяти з носіями, але й із неносіями мови, і саме на останній випадок припадає більша частина спілкування англійською мовою у світі. Отже, на світовій арені немає сенсу мати виключну першість американській чи британській англійській.

Перевагами моделі трьох кіл над моделлю ENL/ESL/EFL є те, що вона, передусім, дає змогу англійській бути різноманітною. По-друге, ця модель не припускає перевагу одного різновиду мови над іншим, з лінгвістичної точки зору.

Світове поширення англійської призвело до розвитку багатьох її різновидів, а не до закріплення одного. «Сучасна англійська має мультикультурні ідентичності «Качру», (1985: 3т7).

Однак, коли Качру вперше запропонував цю класифікацію в 1985 році, вона викликала бурхливу дискусію. Кіркпатрік (Kirkpatrick, 2007) робить два зауваження щодо цієї моделі. Перше стосується використання терміну «колонія», а друге — того, що як країни, що розширюють коло, збільшують використання англійської мови.

Згідно з Муфвене (2001), розвиток англійської мови залежав від типу колоній. Муфвене розрізняє «торгові», «експлуаторські» та «поселенські» колонії (2001: 8–9). Торгівля в перших почалася з європейськими торговцями та місцевим населенням, що призвело до появи піджинів. Європейські торговці розмовляли власними діалектами. Оскільки торгові колонії пізніше стали експлуаторськими, вони потрапили під контроль європейців.

Зі збільшенням контактів між місцевими та запозиченими мовами зростала й потреба в людях зі знанням англійської. По-перше, на керівні посади відправляли своїх людей, на виконавчі набирали з інших колоній, таких як Бірма та Індія. Колонізатори навчали місцевих жителів для виконання

адміністративних ролей, що вимагало створення спеціальних шкіл, де викладання велося англійською.

Друге зауваження щодо моделі трьох кіл Качрука полягає в тому, що роль англійської мови в «колі, що розширюється» дещо недооцінена. Неправильно стверджувати, що англійська залишається мовою лише країн, що входять до її внутрішнього кола. Сьогодні в багатьох частинах світу можна зустріти некорінні різновиди англійської мови, і, схоже, вони стають визнаними і прийнятими, такими як Chinglish, англійська мова в Китаї. Можна припустити, що китайцям найкомфортніше спілкуватись саме Chinglish.

Якщо різновиди внутрішнього кола описуються як стандартні, міжнародно визнані та зрозумілі, можна припустити, що англійська внутрішнього кола міцно утвердилася і є лінгвістичним та/або фонетичним стандартом на уроках англійської мови. Однак, здається, це мало що дає в контекстах, де англійська функціонує як загальна мова спілкування (*lingua franca*) або як міжнародна мова. Качру (1997) погоджується, що ідея про те, що лише NS-акценти можуть забезпечити правильне або прийнятне розмаїття, «не враховує багатомовну реальність спільнот... і реальність більш мінливих, взаємодіючих груп у всьому світі» (цит. за: Jenkins, 2006:145).

Потреба знайомити учнів із різними варіантами англійського акценту пояснюється необхідністю сформулювати прийняття лінгвістичного розмаїття, а також підвищити навички мовців для спілкування з вихідцями з різних культур з різними рівнями володіння мовою. Знайомство з різними варіантами англійської мови є підготовкою для тих, хто вивчає англійську як іноземну (EIL), для спілкування з людьми, що розмовляють не «англійською», а «Englishes». (Matsuda, 2003).

Однак це не означає, що моделі NS мають бути повністю заборонені на уроках англійської мови. Вони все ще хороші як орієнтири Далтона й Зайдльгофера (1994) та для тих, хто бажає ідентифікувати себе із носіями мови. Також, варто піддати критиці той факт, що термін «внутрішнє коло» передбачає центральну роль носіїв мови у становленні англійської, хоча їх вплив у світі насправді зменшується. Нарешті, модель передбачає однакове становище для всіх країн всередині певного кола, що не відповідає дійсності.

The Empire Calls Back

Парадигма світової англійської мови не є статичною, так само як і швидкозмінні реалії використання мови в усьому світі. Вживання англійської в суспільствах, що розвиваються та розширюють кола спілкування, і далі стрімко зростає; водночас з'являються нові моделі мовних контактів і диференціації.

Однією з тенденцій є повернення світової англійської у контексти «внутрішнього кола», такі як Великобританія та США. У випадку Великої Британії, в одній газетній статті стверджувалося, що «Лондон є найбільш лінгвістично різноманітним містом на землі» (The Times, 22 січня 2000 року, с. 8). У статті зазначено, що лондонські школярі розмовляють приблизно 307 мовами, а третина дітей походить із родин, де розмовляють іншими мовами, такими як бенгалі, панджабі, гуджараті, хінді/урду, турецька, арабська і креольська. Расовий і соціальний мікс, який спостерігається в таких школах по всьому Лондону та інших містах Великої Британії, створює нові етнічні спільноти, у тому числі перехід мови білих британських дітей на креольські та мови іммігрантів (Rampton, 1999).

Аналогічно, у США, після змін в імміграційному законодавстві в 1960-х роках, відбувся значний притік мігрантів до Америки з Африки, Близького Сходу, Індії, Китаю та Філіппін, а також із країн Карибського басейну, Центральної та Південної Америки. Як наслідок, виникло занепокоєння щодо збереження рідної мови, а також щодо різних варіантів англійської мови, якими розмовляють іммігранти та та меншини (Lippi-Green, 1997).

В інших частинах світу наслідки глобалізації відчуються по-різному. У таких країнах, як Індія, Сінгапур і Гонконг, дедалі більше молодих людей виростає, частково здобуваючи освіту вдома, а частково у Великобританії чи США. Такі молоді люди назавжди залишаються багатомовними й поєднують західні і азійські суспільства, змішуючи обидва світи й обидві культури у своєму житті.

Найпомітнішими представниками таких груп є діти індійців дезі або китайців хуа цяо зі середнього та вищого середнього класу. Це покоління здобуває елітну освіту в найкращих європейських та американських школах. Навіть у європейських державних школах молодь опановує нерідну англійську вражаюче швидко, включно неформальними способами, як через

поп-музику чи комп'ютерні ігри. Навіть в європейських державних школах можна помітити вражаючу швидкість, з якою молодь вивчає іноземну англійську. Це стає можливим і завдяки неформальним активностям, як прослуховуванням поп-музики та комп'ютерним іграм.

Цікаво, у літературознавстві, у фокусі серйозної літературної критики вже певний час перебувають нові англомовні твори.

Нещодавнє дослідження Євелін Ч'єн (2004) про «дивну англійську» таких письменників, як Максін Хонг Кінгстон, Арундаті Рой, Володимир Набоков, Хунот Діас і Салман Рушді, висвітлює способи, якими їхнє письменницьке мистецтво вміщує «множинні пристрасті та лінгвістичні зобов'язання, множинні тривоги різних історій: сучасної та постмодерної ідентичності. «У цій роботі Ч'єн зауважує, що гібридність такої літератури знаходить вираз у «дивному» використанні мови цими «полікультурними» та «полілінгвальними» письменниками (2004: 249).

В Азії визнання нових мов (Englishes) почалося порівняно недавно, і значною мірою було неочікуваним у колоніальному періоді.

Наприклад, в 1853 році священик Девід О. Аллен стверджував, що перспективи англійської мови в Індії були поганими, а серед тих, хто її вивчав, «багато хто не набуває достатньої кількості знань для мінімального застосування, і лише невелика частина з них вивчає її ґрунтовно» (Allen 1854: 275). Рівно 160 років потому Девід Кристал стверджує, посилаючись на статистичні дані, що приблизно 350 мільйонів людей розмовляють англійською в Індії, і що країна зараз є домом для «найбільшого англомовного населення у світі»(Crystal, 2004).

За останні три десятиліття у світовій англістиці вдалося простежити децентрування і переорієнтацію досліджень англійської мови в різних галузях, зокрема лінгвістичній. Водночас, двоголосся доцентрових і відцентрових сил можна також побачити в напрузі між світовою англійською та поняттями «міжнародна англійська», «глобальна англійська» та «світовий стандарт англійської».

McArthur (1997) стверджує, що поняття світового стандарту є найбільш прийнятним у контексті друкованих і радіомовних ЗМІ. Так, він виділяє «міжнародний стандарт друку», «міжнародний стандарт ЗМІ», «міжнародний урядовий, адміністративний і правовий стандарт», «міжнародний комерційний і технологічний стандарт» та «міжнародний освітній стандарт». Сьогодні, без сумніву, Макартур міг би згадати стандарти Microsoft, повсюдно запрограмовані в англomовних текстових редакторах.

Іншим прикладом «доцентрових» тенденцій може бути «лінгвістичний аутсорсинг» який зараз відбувається в Індії та на Філіппінах. Саме там розташовуються дві найважливіші точки міжнародних кол-центрів. Лише Сполучені Штати втратили за два роки 250 000 робочих місць у кол-центрах на користь Азії з 2001 по 2003 (CBS News, 2003), і такі центри стали основним місцем зайнятості освіченої молоді обох азійських суспільств.

У своїй суперечливій статті під назвою «Світ як Індія» (2003), Сьюзен Зоннтаг, дещо наївно, вихваляє цю індустрію, «щедрі» зарплати та роботу молодих індійців у цьому секторі. За її словами, молодь кілька місяців навчали “приємного середньоамериканського жаргону” (не культурного), щоб у випадку довгих розмов із американцями, консультанти могли невимушено спілкуватись та звучати подібно американцям.

Незважаючи на нищівну критику Тріведі (Trivedi, 2003) на адресу Зоннтага, питання лінгвістичного аутсорсингу та колл-центрів у Індії слугує ілюстрацією зміни мапи англійської мови у світі.

Виникає питання, чи треба розглядати мовну поведінку таких агентів колл-центрів як засвоєння акценту «native-speaker» чи різновиду «standard».

Молоді азіати в колл-центрах у Нью-Делі чи Манілі, можливо, не просто опанували NS акцент в психолінгвістичному сенсі, але й розвинули навички відтворення такої мови.

Незалежно від економічних та соціальних реалій такого лінгвістичного аутсорсингу, нові контексти і далі кидають виклик традиційним уявленням про «діалекти» та «мовні різновиди». Лише 50 років тому, соціологи, подібні

до П'єріса (1951), описували англомовних білінгвів як «расових або культурних гібридів, що знаходяться на межі двох культур» (П'єріс, 1951: 329). Відтоді багатомовність та «полікультурність», про яку говорить Ч'єн, здавалося б, говорять не про маргіналізованість, а про центр сучасного інтелектуального досвіду, незалежно від місця їх знаходження.